

Рудь М. М.

здобувач відділу макроекономіки та державного управління
Причорноморського науково-дослідного інституту
економіки та інновацій, м. Одеса

Rud M. M.

Applicant in the Department of Macroeconomics
and Economics State Administration
of the Black Sea Research Institute of Economics and Innovation, Odesa

ПОДАТКОВІ ІНСТРУМЕНТИ В РЕГУЛЮВАННІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

TAX INSTRUMENTS IN REGULATION OF ECONOMIC DEVELOPMENT

Анотація. Стаття присвячена дослідженню основних значень податкових інструментів в регулюванні розвитку економіки. Зазначено, що неефективність використання податкових інструментів, призвели до суперечностей в формуванні податкової системи, нерівномірного податкового навантаження на платників податків й великої кількості нормативних документів. Розглянуто класифікацію податкових інструментів за характером дії та за впливом на соціально-економічні процеси держави. Узагальнюючі зазначено, що реформування системи податкового регулювання повинно орієнтуватися на зменшення податкового тиску для тих платників податків, які сумлінно сплачують податки та інвестують кошти у виробничий та соціальний розвиток країни. Узагальнюючі зазначено, що потребує уваги підвищення контролю надання пільг й запровадження непрямих методів контролю доходів населення.

Ключові слова: податкові інструменти, показники податкової системи, податкове регулювання, контроль, планування, методи.

Постановка проблеми. В сучасний час розвитку економіки спостерігається стан кризових явищ, в наслідок чого загострюється проблема пошуку ефективних податкових інструментів для своєчасного виявлення та попередження негативних тенденцій розвитку. Податкова політика дозволяє державі вносити необхідні корективи в потоки ринкового переливу капіталу й вносити необхідні зміни за допомогою видатків бюджету. Розвиток інвестиційно-інноваційної моделі економіки України взаємозалежить від ефективності податкової системи та підвищення механізмів перерозподілу фінансових ресурсів. Тому питання визначення основних податкових інструментів, які приймають участь в регулюванні розвитку економіки досить актуально для вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання визначення інструментів податкового регулювання економіки досліджують: Ю. Петруня [6], В. Максаковський [15], К. Міхуринська [16] та ін. Аналіз формування податкових систем розглядали у своїх наукових працях українські та зарубіжні дослідники: І. Луніна, З. Луцишин, О. Молдован, В. Опарін, О. Рогач, Д. Серебрянський, А. Соколовська, О. Савченко, В. Свищук, А. Федосов та ін. Однак незважаючи на велику кількість наукових праць з питань проблем становлення і розвитку податкової системи України не дають повного розуміння про інструменти податкового регулювання економіки.

Постановка завдання. Мета статті – визначити основні податкові інструменти в регулюванні економіки України, їх принципи та методи.

Результати дослідження. Для розвитку світової економіки досить вагоме значення для держави має податкове регулювання. На макроекономічному рівні держава займається питаннями структурного і соціального реформування й створенням сприятливого інвестиційного клімату для вкладення іноземними інвесторами в національні інвестиційні проекти коштів.

Необхідно зауважити, що одним з важливих завдань є стимулювання інноваційної діяльності. У більш розвинених

країнах світу набули поширення пільгові податкові режими для підприємств, що здійснюють розробку, впровадження або використання інновацій. Преференціями можуть бути зменшення бази оподаткування, зниження ставки податку на прибуток корпорацій, можливість зміни строків сплати податків (податковий кредит), застосування прискореної норми амортизації [1]. Наприклад, у Франції для новостворених малих підприємств, що працюють у сфері новітніх технологій, встановлені податкові «канікули» тривалістю п'ять років, у Канаді їм надається можливість застосування податкового кредиту на інвестиції в НДДКР (30%), а застосування єдиної ставки податку на прибуток корпорацій розміром 12% дозволяє стимулювати розвиток малого бізнесу у наукоємних сферах економіки [2, с. 37-41].

В свою чергу у західній економічній літературі прийнято вважати, що структура оподаткування чинить більш вагомий вплив на економічне зростання, ніж рівень оподаткування (частка податкових надходжень у ВВП), з огляду на те, що рівень оподаткування відображає вибір соціально-економічної моделі розвитку держави платниками податків відповідної країни [3]. В сучасний час в Україні недосить ефективно використовуються податкові інструменти, наслідком чого є недоліки та суперечності в формуванні податкової системи, нерівномірне податкове навантаження на платників податків, велика кількість нормативних документів.

Держава зацікавлена в свою чергу у формуванні бюджету з метою максимально ефективного виконання державних функцій та завдань (тобто централізованого фонду фінансових ресурсів). Платники ж податків (фізичні та юридичні особи, резиденти та нерезиденти), з одного боку, зацікавлені у формуванні достатнього обсягу ресурсів, що необхідні для фінансування поточного функціонування та забезпечення наступного розвитку, а з іншого, – у перерахуванні державі адекватної плати за загальнодержавні послуги, які нею надаються [1]. Тобто зміна системи податкового регулювання повинна орієнтуватися на послаблення податкового тиску для тих платни-

ків, які сумлінно сплачують податки та інвестують кошти у виробничий та соціальний розвиток.

Як зазначає Петруня Ю. [4] побудова ефективної національної податкової системи, створення необтяжливої системи адміністрування податків мають передбачати:

- оптимізацію податкової системи з метою покращення інвестиційного клімату в Україні;
- удосконалення податкового контролю для зосередження уваги контролюючих органів на тих суб'єктах господарювання, які ухиляються від сплати податків;
- мінімізація втручання контролюючих органів у роботу сумлінних платників податків;
- запровадження принципу «довіри» у відносинах податкового органу та платників податків;
- заміна постаудиту платника на поточний моніторинг його діяльності та можливість відмови від проведення постійних зустрічних перевірок [4, с. 62-63].

Зазначимо функції податкового регулювання економіки, які орієнтовані на зміну параметрів функціонування соціально-економічних процесів:

1. Планування – планування передбачає генерування системи цілей державної податкової політики та обґрунтування найбільш ефективних на основі визначення та чіткого розмежування повноважень між центральними та місцевими органами державної влади. Використовують методи аналізу тенденцій, експертних оцінок, детерміністичний підхід, економіетричне моделювання.

2. Організаційна – розроблення та затвердження згідно з чинним законодавством підзаконних нормативно-правових актів, пов'язані також процеси внутрішньої організації потоків податкових платежів.

3. Мотивування (стимулювання) – передбачає реалізацію заходів, спрямованих на досягнення визначеної системи цілей податкового регулювання економічного та соціального розвитку країни. Для ефективного функціонування системи податкового регулювання вирішальними є фактори, що визначають поведінку співробітників органів державної влади у процесі прийняття ними рішень з питань оперативного, тактичного та стратегічного податкового регулювання.

4. Контроль – сприяє досягненню визначених цілей та завдань податкового регулювання соціально-економічного розвитку країни. Передбачає систематичний контроль з боку відповідних органів державної влади за повнотою та своєчасністю сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) та встановлення відповідальності платників податків і посадових осіб за порушення норм податкового законодавства, що включає й заходи адміністративної, кримінальної та фінансової відповідальності [5].

Даниленко А. І. [6] виділяє додатково розподільчу (регулююча або економічна) й фінансову специфічні функції податкового регулювання, які здійснюються спеціально уповноваженими органами державної влади.

Новицький В. Є. [7] пропонує також виділити такі функції як:

- стимулюючу – податки створюють умови для формування додаткової фінансової бази функціонування господарюючих суб'єктів;
- заборонну – створення несприятливих, з точки зору оподаткування, умов для ведення певних видів господарської діяльності;
- структуроутворюючу – сприяє раціоналізації та спрощенню системи оподаткування.

За допомогою інструментів оподаткування реалізується функція регулювання оподаткування, під якою відбуваються заходи непрямого впливу на економічні й соціальні процеси.

Одним з головних досягнень у систематизації інструментів податкового регулювання економіки стало прийняття Податкового кодексу України, в якому згруповані всі податкові норми і порядки нарахування і сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Також податкове регулювання економіки функціонує з урахуванням певних принципів, які поділяють на дві групи:

- специфічні – забезпечують цілей та завдань податкової політики держави;
- загальні – забезпечують високу ефективність управлінської діяльності [5].

У Податковому кодексі України [8] викладені методи та інструменти, що відносяться до специфічних принципів: загальність оподаткування; рівність усіх платників податків перед законом; невідворотність настання визначеної законодавством відповідальності за порушення податкового законодавства; презумпція правомірності рішень платника податку в разі, якщо норми законів або інших нормативно-правових актів припускають неоднозначне (множинне) трактування; фіскальна достатність; соціальна справедливість; економічність оподаткування; нейтральність оподаткування; стабільність; рівномірність та зручність сплати; єдиний підхід до встановлення податків та зборів.

Також у Податковому кодексі України [8] зазначено основні елементи податку, за допомогою якого держава має стимулюючий вплив на економічні процеси у суспільстві: податкова ставка, податкова база, податковий період тощо.

За характером дії податкові інструменти поділяють на три групи:

1. Системні – засоби податкового регулювання, які відносяться до системи оподаткування (загальний рівень оподаткування, структура діючої в країні системи оподаткування, застосування альтернативних систем оподаткування).

2. Комплексні – інструменти податкового регулювання, які одночасно стосуються декількох основних податків і зборів, що створює спеціальний режим оподаткування для певних груп платників (спеціальні податкові режими, що вводяться за територіальною ознакою та за галузевою ознакою).

3. Локальні – пов'язані з реалізацією регуляторного потенціалу кожного окремого податку або збору, що визначається вибором поєднання елементів податку й відповідним порядком обчислення податкових зобов'язань (інструменти, пов'язані з об'єктом оподаткування, визначення складу платників податків, принципи встановлення і розмір ставки податку, податкові пільги) [9].

За впливом на соціально-економічні процеси держави податкові інструменти можна поділити на:

- загальні – передбачають зміни у визначенні бази, ставок оподаткування, порядку перерахування та термінів сплати податків до бюджету тощо стосовно усіх платників податків та створюють необхідні умови для ведення господарської діяльності в країні;
- індивідуальні – застосовуються до окремих груп платників податків як приховані державні субсидії на розвиток господарської діяльності (податкові пільги, звільнення від оподаткування, списання чи реструктуризація податкової заборгованості тощо), що у підсумку позитивно впливає на розвиток економіки країни в цілому [5].

Загальні більш орієнтовані на зменшення рівня оподаткування в країні, а індивідуальні інструменти орієнтовані на надання прихованої допомоги платникам податків. До структурних показників податкової системи відносять:

- співвідношення прямих і непрямих податків. Зменшення цього показника дає змогу змістити центр наванта-

ження оподаткування з виробника на споживача, а збільшення знижує стимули для виробництва й одержання доходів, але зменшує гостроту проблеми перекладання податків;

- співвідношення податків, що стягуються з юридичних і з фізичних осіб. За допомогою регулювання цього співвідношення держава може істотно стимулювати (або стримувати) ділову активність, інвестиції та зміну обсягів виробництва. Збільшення цього співвідношення сприяє зростанню реальних доходів населення і скороченню масштабу тіншової економіки. При цьому одночасно виявляється непрямий регулюючий вплив і на споживання – шляхом зміни чистого доходу, що залишається в розпорядженні споживачів;

- частка податків на майно й капітал. Зростання цього показника сприяє підвищенню ефективності використання капіталу і прискорює процеси його перерозподілу на користь ефективного власника [9].

Досить часто висловлюється думка, що створення й розвиток територій з особливим режимом оподаткування є ефективним методом формування сприятливого інвестиційного клімату для залучення національного та іноземного капіталу при реалізації стратегії «точок зростання» [1]. Для ефективної роботи таких територій в Україні

необхідною є реалізація певних заходів, до яких відносять податкові стимули, звільненням від сплати ПДВ, акцизного збору, митних зборів; упорядкування розподілу функцій між органами, які відстежують їхню діяльність; прийняті державні програми їх створення мають бути складовими активної регіональної політики [1].

Але, як зазначає Жебчук Л. діяльність територій з особливим режимом оподаткування призводить до виникнення як ухилення від оподаткування, так і його часткової мінімізації; розвитку тіншової економіки; зниження рівня зайнятості в фінансовій сфері в країнах, які є фінансовими донорами [10].

Висновки з проведеного дослідження. Узагальнивши вищевикладене, можна зробити висновок про те, що реформування системи податкового регулювання повинно орієнтуватись на зменшення податкового тиску для тих платників податків, які сумлінно сплачують податки та інвестують кошти у виробничий та соціальний розвиток країни. Доцільно звернути увагу на посилення контролю та правомірним наданням пільг, запровадження непрямих методів контролю доходів населення. В свою чергу податкове регулювання та вплив податків на економіку розглядається в Україні за допомогою регулюючих функцій.

Список використаних джерел:

1. Штань М. В. Податкові інструменти регулювання економіки України в умовах глобалізації / М. В. Штань // Міжнародні відносини. Серія «Економічні науки». – 2014. – № 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/2458/2190
2. Молдован О. О. Стратегія реформування системи державних фінансів України: завдання, пріоритети, механізми: аналіт. доп. / О. О. Молдован. – К.: НІСД, 2014. – 48 с.
3. Arnold Jens Matthias, et al. (2011) Tax policy for economic recovery and growth // *The Economic Journal*, vol.121, pp. 59–80.
4. Петруня Ю. Податкові інструменти регулювання економічних процесів / Ю. Петруня // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2012. – № 5. – С. 59-66.
5. Свищук А. Методологічні засади податкового регулювання / А. Свищук // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2014. – № 5. – С. 89-104. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2014_5_10
6. Даниленко А.І. Фінансово-кредитні методи державного регулювання економіки: монографія / А. І. Даниленко, О. І. Береславська, Є. О. Бесараб та ін.; за ред. А. І. Даниленка. – К.: Ін-т економіки НАНУ, 2003. – 415 с.
7. Новицький В.Є. Податкове регулювання в системі інструментів соціально-економічного розвитку: питання методології / В. Є. Новицький // *Фінанси України*. – 2007. – № 10. – С. 60–73.
8. Податковий кодекс України / Верховна Рада України. – К.: Юрінком Інтер, 2012. – 608 с.
9. Податковий менеджмент: навч. посіб. / Ю.Б. Іванов, А.І. Крисоватий, А.Я. Кізіма, В.В. Карпова – Київ: Знання, 2008. – 525 с
10. Жебчук Л. Фіскальне партнерство: ефективна взаємодія держави та платників податків / Л. Жебчук // *Наукові праці НДФІ*. – 2014. – Вип. 2. – С. 88-94.

Анотація. Стаття посвячена дослідженню основних значень податкових інструментів в регулюванні розвитку економіки. Відзначено, що неефективність використання податкових інструментів, привели до протиріччям в формуванні податкової системи, нерівномірної податкової навантаженості на платників податків та великої кількості нормативних документів. Розглянуто класифікацію податкових інструментів по характеру дійства і по впливу на соціально-економічні процеси держави. Визначено основні структурні показники, що стосуються до податкової системи. Вказано, що реформування системи податкового регулювання повинно орієнтуватись на зменшення податкового тиску для тих платників податків, які сумлінно сплачують податки та інвестують кошти у виробничий та соціальний розвиток країни. Також вимагає уваги посилення контролю над наданням пільг та запровадження непрямих методів контролю доходів населення.

Ключові слова: контроль, методи, податкові інструменти, показники податкової системи, податкове регулювання, планування.

Summary. The article is devoted to the study of the basic values of tax instruments in regulating economic development. It was noted that inefficiency in the use of tax instruments, led to contradictions in the formation of the tax system, uneven tax burden on taxpayers and a large number of regulatory documents. The classification of tax instruments according to the nature of the action and the influence on the socio-economic processes of the state is considered. The main structural indicators related to the tax system have been identified. It was pointed out that the reform of the tax regulation system should focus on reducing tax pressure for those taxpayers who conscientiously pay taxes and invest in the productive and social development of the country, also requires attention to increase control of the provision of benefits and the introduction of indirect methods of controlling the income of the population.

Key words: tax instruments, tax system indicators, tax regulation, control, planning, methods.